

Valerija Peternel

Anton Podbevšek: *Moje ekstaze skulptura.*

Ljubljana – Novo mesto: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Založba Goga, 2008.

Pri založbi Goga je z letnico 2008 izšel izbor relevantnega poetskega opusa širši slovenski javnosti malo znanega “novomeškega pomladnika”, ki ga je uredil in komentiral dr. Marijan Dovič. *Moje ekstaze skulptura* je skrbno dodelan in pobrušen spomenik unikumu našega literarnega prostora, pesniku zgodovinske avantgarde in umetniškemu aktivistu, Antonu Podbevšku.

Od prvih poskusov objavljanja v revijalnem tisku dalje so njegovo delo spremljale nasprotujoče si sodbe: razglašali so ga analfabeta in diletanta, celo plagiatorja, a je bil hkrati karizmatični vodja nove radikalne generacije, ki je razburkala slovensko literarno gladino in jo morda za hip soočila s sočasnimi evropskimi strujami. Gizdalinske obleke, gladki kratki črni lasje, revolver za pasom in njegovo ekscesivno nastopaško vedenje, okoli katerega se je nabralo toliko zgodb in biografskih sedimentov – vse to je bilo v tedanjem času sprejeto z mešanico fascinacije in nelagodja, poveličevanja in ogorčenja, apologije in posmeha.

Naslov – *Moje ekstaze skulptura* – je knjigi dal verz iz zgodnjih, nikdar poprej objavljenih pesmi *Žolta pisma*, ki so nastale okoli leta 1914, ko je bilo pesniku “pobesnelih plešočih” 16 let. Z opuščanjem predlogov in veznikov, z navidez naključno posejanimi vejicami, z anarhično stopično strukturo, nenavadnimi besednimi zvezami in motivno-tematskimi zasuki, sanjsko fantastično preoblikovanim subjektivnim pogledom in eksplozivno hiperbolo med nas stopa literarni proizvajalec, ki se je odlomil od uveljavljenega tradicionalnega pesniškega izrekanja. Lirski subjekt se je smelo postavil v sredo kaosa kot borec za novo visoko pesem, kot kozmični anarhist. S (pesniško) svobodo, ki si jo je jemal, je prišla tudi egocentričnost (“Kako neznatne v primeri z mojimi, so se mi zazdele svetovne simfonije!”), prišla je obsedenost s stvariteljstvom (“Presilno je v meni brezmejno sovraštvo do vsega neobstoječega in prevelika neskončna

blaznost ustvarjati, o, ustvarjati iz nič!"), prišla je arogantnost ("Kot naročnik Ljublj. Zvona vam svetujem, da če ne morete z vsemi vašimi cenjanimi sotrudniki spraviti Vaš list na niveau resnega literarnega lista, da prenehate z vašim detinjsko otroškim listom enkrat za vselej!"). "Korakanje na skrajne zemeljske tečaje" je odvrčalo kompromise, avtoriteta je pregnala moč argumenta. Eksotu Podbevšku ni uspel trdneje povezati svoje umetniške generacije, nikoli ni postal njen programski vodja ali teoretik nove pesniške šole. A morda to še najbolj ustreza neulovljivemu divjaškemu utripanju avantgarde: kot poudarja Dović, je kanonizacija, postavljanje kipov zastavonošam avantgarde *contradictio in adiecto* – ko se avantgarda uveljavi, izgubi svoje prevratniško bistvo.

Tudi danes Podbevšek pri bralcu, ki je vsaj mimobežno seznanjen z njegovo protislovno življenjsko in pesniško potjo, ne vzbuja nič manj nelagodja in čudí. Večji del njegovega opusa je nastal pred letom 1920 (do pesnikovega 22. leta!), v mladeniških letih ga je zaznamovala pekleča izkušnja bojev soške fronte. Sledilo je zavzetje prestolnice in t. i. doba socializacije poezije z objavami v literarnih revijah in z izidom pesniške zbirke v samozaložbi (*Človek z bombami*, 1925), hkrati pa je dvajseta leta preteklega stoletja zaznamoval nebroj kontroverznih literarnih in paraliterarnih akcij, ki poprej niso bile pri ljubljanskem občinstvu ne videne ne slišane. Jezno zavračanje zatohlega pasatizma ter pesnikova demonična energija, pregreta z ničejanskim vitalizmom in samoto moči, sta postopoma od "bolnega", "blaznega" Podbevška odvrnila vse njegove epigone in zaveznike. Dokončno je *pobesneli derviš* umolknil konec dvajsetih let. Kasneje, v petdesetih, je nastalo še nekaj pesniških zapisov in temeljitih popravkov mladostne poezije, ki pomenijo odmik, celo zasuk v depoetizacijo jezika in razgradnjo (vse)mogočnega lirskega subjekta. V zbirki, ki vključuje tudi nekaj kasnejših popravkov, bo bralec lahko spremljal intrigantne posege zrelega moža v svoje mladostne vrtoglave pisarije: kot da bi jih želel nevtralizirati in prizemljiti. Poezija, ki je nekoč želela spreminjati svet in je učinkovala kot kakšna nacionalna šokterapija, želi tedaj spremeniti sama sebe, se razrešiti divje demoničnosti, stopiti bralcu in njegovemu razumevanju naproti.

Če sodobniki Podbevška niso razumeli, ga lahko razumemo danes? Zanimanje za (slovensko) zgodovinsko avantgardo je oživel po drugi svetovni vojni, svoj epilog pa v obliki odkrivanja in objavljanja materiala iz zapuščin, znanstvenih študij in kritičnih perspektiv dobiva še dandanes. *Moje skulpture ekstaza* je tako odličen uvod v umevanje pesniškega osamelca, ki je razvezal okorelo preskriptivno poetiko in storil, da so se stihii prelili v stihijo. "Električna žoga", ki se odbija od modrijanov, pa bi mogla tudi danes za sabo pustiti opustošenje in "godbo v valovih" (pojem se je kot ustaljena besedna zveza uveljavil za ironično referenco na

Podbevškovo poezijo). Pesnikov nikoli zares pojasnjeni ustvarjalni molk pa bralcu vseskozi vsiljuje tudi vprašanje o koncu poezije: kam le vodi pot skozi gozd navzkrižij in iracionalnega podrastja te in drugih avantgard?

Knjiga pelje bralca skozi smiselno zaokrožene sklope: najprej so tu prepisi neobjavljenih mladostnih pesmi, ki jih spremljajo rokopisni faksimili. Posnetki orumenelih strani spremljajo tudi prepise nenatisnjenih rokopisov in tipkopisov iz Podbevškove zapuščine. V tretjem delu beremo manj znane revijalno objavljene mladostne pesmi, nato še zbirko *Človek z bombami*. Na dnu strani v drobnih črkah vselej najdemo opombe, ki bralca obveščajo o zagatah prepisa, o pesnikovih korekturah, o prvih objavah, navajajo čas nastanka, recepcijo pri urednikih revij in drugih bralcih ali kako drugo okoliščino socializacije pesmi.

Zasnova zbirke, ki vsebuje tako faksimile in njihove prepise kot tudi spremljajoče tekstno-kritične opombe, je verjetno vsaj toliko protislovna, kot je bil pesnik, ki mu je posvečena. Težišče je sicer preneseno na pesniški opus, a se bralec ne more zlahka odvrniti od branja opomb, ki so vabljivo podstavljene tekstom. V njih se tke literarno-sociološka in kulturno-zgodovinska mreža, ki bi lahko pomagala ujeti duha kozmičnega anarhista, čudaškega človeka z bombami, prelomljevalca pesniških in družbenih konvencij. A vendar so niti mikrozgodovinskega diskurza le niti, med katerimi zevajo luknje – te bo mogel in moral bralec zakrpati le z branjem Podbevškovih pesmi in sam občutiti nelagodje sodbe o začetniku slovenske zgodovinske avantgarde, pesniku titanu, ki ga je s prestola vrglo nerazumevanje sodobnikov. Osupljiv svet raztrganih protislovij in akrobatskih potez peresa pesnika avantgardista tako nagovarja tiste, ki radi zasledujejo pesmi po njihovih okolnostih kot tudi bralce avanturiste, ki se ne pustijo privezovati opombam in (morebitnim) vodilom k interpretaciji.

Znanstvenokritično izdajo pesniškega opusa dopolnjujeta še fluidna in mikavno zagonetna Dovičeva monografska študija *Mož z bombami: Anton Podbevšek in slovenska zgodovinska avantgarda* (2009) ter spletna izdaja Podbevškovih zbranih pesmi, v kateri so zajete vse danes znane pesmi in njihove različice, osnutki in popravki s komentarji. Opus “carja mavričnih kač”, “bolnega kraljeviča” in “izumitelja na zemlji” je tako slovenski javnosti končno v celoti dostopen, vse tri izdaje pa je moč brati tudi kot poklon pesniku, ki je tako slavohlepno širil “krič”, da “akrobate potrebujemo in ne slabiče!”. Obširna predstavitev problematike literarnega zgodovinopisja in trenj med polmitološko hvalo ter obrekljivimi diskreditacijami, ki jih je (bil) pesnik deležen, vabi bralca, da sam zase presodi čudaško življenjsko in poetološko zgodbo tega literarnega posebneža slovenskega prostora.